

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.71

Краснова Ірина Вікторівна

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри банківської справи та страхування
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*

Krasnova Iryna

*DSc. in Economics, Professor,
Professor of the Department of Banking and Insurance
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
ORCID: 0000-0002-4507-6629*

Лавренюк Анастасія Вікторівна

*здобувач рівня PhD кафедри банківської справи та страхування
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана*

Lavreniuk Anastasiia

*PhD Student of the Department of Banking and Insurance
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
ORCID: 0000-0002-0256-3136*

МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ФІНАНСОВОЇ

ПОВЕДІНКИ НАСЕЛЕННЯ

MODELS OF FORMING INCLUSIVE FINANCIAL BEHAVIOR OF THE POPULATION

Анотація. Вступ. Традиційна економічна теорія ще на початку ХХ ст. виявилася не здатною у повній мірі пояснити ірраціональну поведінку економічних агентів, що призвело до виникнення поведінкових фінансів як нового напрямку у фінансовій науці. Основою цієї концепції стало дослідження впливу психологічних, соціальних, культурних, емоційних та

інших чинників на фінансову поведінку населення. З плином часу, теорії поведінкових фінансів постійно доповнювалися, що сформувало новий науковий запит, а саме визначення ефективних моделей формування фінансової поведінки. Дослідження моделей формування інклюзивної фінансової поведінки населення відіграє вирішальну роль у вдосконаленні загальної соціально-економічної структури суспільства. В умовах глобалізації та технологічних інновацій, зростання інклюзивності може значно підвищити загальну продуктивність фінансової системи та сприяти зменшенню економічних та соціальних диспропорцій. Оскільки інклюзивна фінансова поведінка населення передбачає не тільки доступ до фінансових ресурсів, а й їх ефективне використання, виникає необхідність виокремлення моделей інклюзивної фінансової поведінки, які б враховували широкий спектр чинників: від макроекономічних умов до індивідуальних особливостей споживачів. Це дозволить стимулювати більш активне та свідоме включення громадян до фінансового ринку, та формує потенціал посилення фінансової стабільності, а також сприяє довгостроковому сталому розвитку на національному та міжнародному рівнях.

Мета. Метою дослідження є виокремлення моделей інклюзивної фінансової поведінки населення крізь призму ідентифікації її детермінантів.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) статистичні дані Державного бюро статистики, кон'юнктурні опитування; 2) праці вітчизняних та зарубіжних науковців, які досліджують проблеми формування інклюзивної фінансової поведінки населення на рівні різних юрисдикцій.

В процесі дослідження використано такі методи наукового пізнання: теоретичного узагальнення та групування (для узагальнення розуміння інклюзивної фінансової поведінки, характеристики моделей інклюзивної фінансової поведінки населення); формалізації, аналізу та синтезу (для

визначення детермінантів інклюзивної фінансової поведінки населення); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У науковій статті досліджено сутність та детермінанти інклюзивної фінансової поведінки. Проаналізовано динаміку заощаджень та купівельних уподобань населення України. Виділено та охарактеризовано 3 групи моделей інклюзивної фінансової поведінки населення: за типом транзакцій; за характером взаємодії банків та населення; за типом та характером споживача банківських послуг. Із виділених моделей саме модель формальної поведінки уособлює основні риси фінансової інклюзії в найбільш повному розумінні останньої, що дозволяє говорити про інклюзивну кредитну поведінку, як складову фінансової інклюзивної поведінки. Зазначено, що інклюзивна фінансова поведінка населення формується під впливом різного роду чинників, які можна розділити на 4 основні групи: соціально-економічні; інституційні та структурні; поведінкові та бар'єри. При цьому гнучкість надання банківських послуг має супроводжуватися посиленням контролю та моніторингу з боку банків за використанням та рухом грошових коштів.

Перспективи. Інклюзивна фінансова поведінка опосередковує дивергенцію банківської політики та фінансової поведінки населення, і як наслідок прийняття населенням відповідальних інвестиційних рішень та стратегій. Це сприятиме вирівнюванню соціальної нерівності, інтеграції населення до фінансової системи та сталому економічному розвитку. Одночасно, це потребуватиме підвищення рівня фінансової грамотності та цифрової фінансової грамотності в сучасних умовах діджиталізованої екосистеми фінансового ринку. Дослідження цих аспектів доповнить моделі інклюзивної фінансової поведінки в діджитал фінансовому світі.

Ключові слова: *фінансова інклюзія, модель інклюзивної фінансової поведінки, домогосподарства, фінансова грамотність, доступність фінансових послуг*

Summary. *Introduction.* Traditional economic theory at the beginning of the 20th century proved unable to fully explain the irrational behavior of economic agents, leading to the emergence of behavioral finance as a new direction in financial science. The foundation of this concept was the study of the influence of psychological, social, cultural, emotional, and other factors on the financial behavior of the population. Over time, theories of behavioral finance were continuously supplemented, forming a new scientific inquiry, namely the identification of effective models for shaping financial behavior. Research on the models for forming inclusive financial behavior of the population plays a decisive role in improving the overall socio-economic structure of society. In the context of globalization and technological innovations, increased inclusivity can significantly enhance the overall productivity of the financial system and contribute to reducing economic and social disparities. Since inclusive financial behavior of the population involves not only access to financial resources but also their effective use, there is a need to distinguish models of inclusive financial behavior that consider a wide range of factors: from macroeconomic conditions to individual consumer characteristics. This will stimulate more active and conscious inclusion of citizens in the financial market and has the potential to enhance financial stability, as well as promote long-term sustainable development at national and international levels.

Purpose. The aim of the study is to distinguish models of inclusive financial behavior of the population through the prism of identifying its determinants.

Materials and methods. The materials of the study include: 1) statistical data from the State Bureau of Statistics, conjuncture surveys; 2) works of domestic and foreign researchers who study the problems of forming inclusive financial behavior of the population at different jurisdictions.

The research utilized methods of scientific cognition including theoretical generalization and grouping (to generalize understanding of inclusive financial behavior, characteristics of models of inclusive financial behavior of the

population); formalization, analysis, and synthesis (to identify determinants of inclusive financial behavior of the population); logical generalization of results (formulation of conclusions).

Results. The scientific article explores the essence and determinants of inclusive financial behavior. The dynamics of savings and consumer preferences in the population of Ukraine were analyzed. Three groups of models of inclusive financial behavior of the population were identified and characterized: by type of transaction; by the nature of interaction between banks and the population; by type and nature of the consumer of banking services. Of the identified models, the formal behavior model embodies the main features of financial inclusion in the most comprehensive understanding of the term, allowing for the discussion of inclusive credit behavior as a component of financial inclusive behavior. It is noted that inclusive financial behavior of the population is shaped by various kinds of factors, which can be divided into four main groups: socio-economic; institutional and structural; behavioral and barriers. At the same time, the flexibility of banking services must be accompanied by enhanced control and monitoring by banks over the use and movement of funds.

Discussion. Inclusive financial behavior mediates the divergence between banking policy and the financial behavior of the population, and as a result, the adoption of responsible investment decisions and strategies by the population. This will promote the leveling of social inequality, integration of the population into the financial system, and sustainable economic development. Concurrently, this will require an increase in the level of financial literacy and digital financial literacy in the conditions of a digitalized ecosystem of the financial market. The study of these aspects will complement the models of inclusive financial behavior in the digital financial world.

Key words: financial inclusion, model of inclusive financial behavior, households, financial literacy, accessibility of financial services.

Постановка проблеми. Сучасні ринкові відносини є найпродуктивнішою формою підприємницької діяльності, що характеризується глобалізацією економічних процесів та конкурентним середовищем. Це призводить до змін у заохочувальних програмах для працівників, які працюють за основним місцем роботи. Впровадження інноваційних підходів у довгострокових виробничих відносинах між працівником і роботодавцем допомагають останньому реалізувати позитивну соціальну політику в частині збільшення винагороди за трудову діяльність, яка виступає головним джерелом доходів працівників та стимулом задля підвищення економічної ефективності функціонування підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій економічній літературі багато праць вітчизняних та зарубіжних науковців присвячених дослідженню питань формування фінансової поведінки населення серед яких варто виділити: Т. Кізиму [1] яка детально дослідила питання фінансової поведінки. Також питання фінансової поведінки в широкому розумінні досліджували Є. Поліщук [2], колектив авторів під керівництвом Примостки Л. дослідили питання фінансової інклюзії [3]. Вважаємо, що доцільно розглядати ці два аспекти (фінансова поведінка та фінансова інклюзія) консолідовано, як інклюзивну фінансову поведінку, вбачаючи у цьому соціально-економічну інтеграцію населення до користування фінансовими послугами.

Метою статті є виокремлення моделей інклюзивної фінансової поведінки населення крізь призму ідентифікації її детермінантів.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) статистичні дані Державного бюро статистики, кон'юнктурні опитування; 2) праці вітчизняних та зарубіжних науковців, які досліджують проблеми формування інклюзивної фінансової поведінки населення на рівні різних юрисдикцій.

В процесі дослідження використано такі методи наукового пізнання: теоретичного узагальнення та групування (для узагальнення розуміння інклюзивної фінансової поведінки, характеристики моделей інклюзивної фінансової поведінки населення); формалізації, аналізу та синтезу (для визначення детермінантів інклюзивної фінансової поведінки населення); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу. Вивчення сутності інклюзивної фінансової поведінки є фундаментальним для розуміння чинників, які спонукають населення ефективно взаємодіяти з фінансовою системою.

За шкалою від 0 до 9 середній бал фінансової поведінки в Україні становить 5,5 (або 61%), що ставить країну в топ-10 опитування ОЕСР 2020. 51% дорослого населення України набрали 6 балів з 9 або вище (вважається найнижчим можливим балом), порівняно з 36% у 2018 році [4].

Дослідженням фінансової поведінки населення займається багато зарубіжних і вітчизняних науковців, які і досі не дійшли консенсусу. Компіляція різних підходів до визначення сутності фінансової поведінки населення дозволила визначити інклюзивну фінансову поведінку, як сукупність свідомих чи несвідомих дій і рішень окремими фізичними особами (індивідами) щодо управління, розподілу та використання їхніх фінансових ресурсів, та залученості на фінансовий ринок під впливом економічних, психологічних, соціальних і культурних факторів. Ключовими моментами такого підходу до визначення сутності інклюзивної фінансової поведінки є:

— цілісність (поєднує економічні, психологічні, соціальні та культурні фактори, щоб запропонувати всебічне розуміння інклюзивної фінансової поведінки);

— фокус на прийнятті рішень (підкреслює важливість як свідомого, так і несвідомого процесів прийняття рішень);

— контекстуальний вплив (висвітлюється роль економічного середовища та соціально-демографічних характеристик у формуванні фінансових рішень);

— поведінковий акцент (враховує принципи поведінкових фінансів для пояснення відхилень від раціональності у фінансових рішеннях).

Інтегруючи різноманітні елементи, запропоноване визначення забезпечує міцну основу для розуміння складної природи фінансової поведінки та різноманітних факторів, які на неї впливають.

Для початку варто виокремити найважливіші тренди фінансової поведінки населення, зокрема в Україні (рис. 1). Наприклад станом на липень 2022 рік, під час повномасштабного вторгнення населення країни раціональніше підходило до покупок, аніж у травні 2021 р., що пов'язано із фінансовими труднощами, з якими зіткнулися українці після початку повномасштабного воєнного вторгнення.

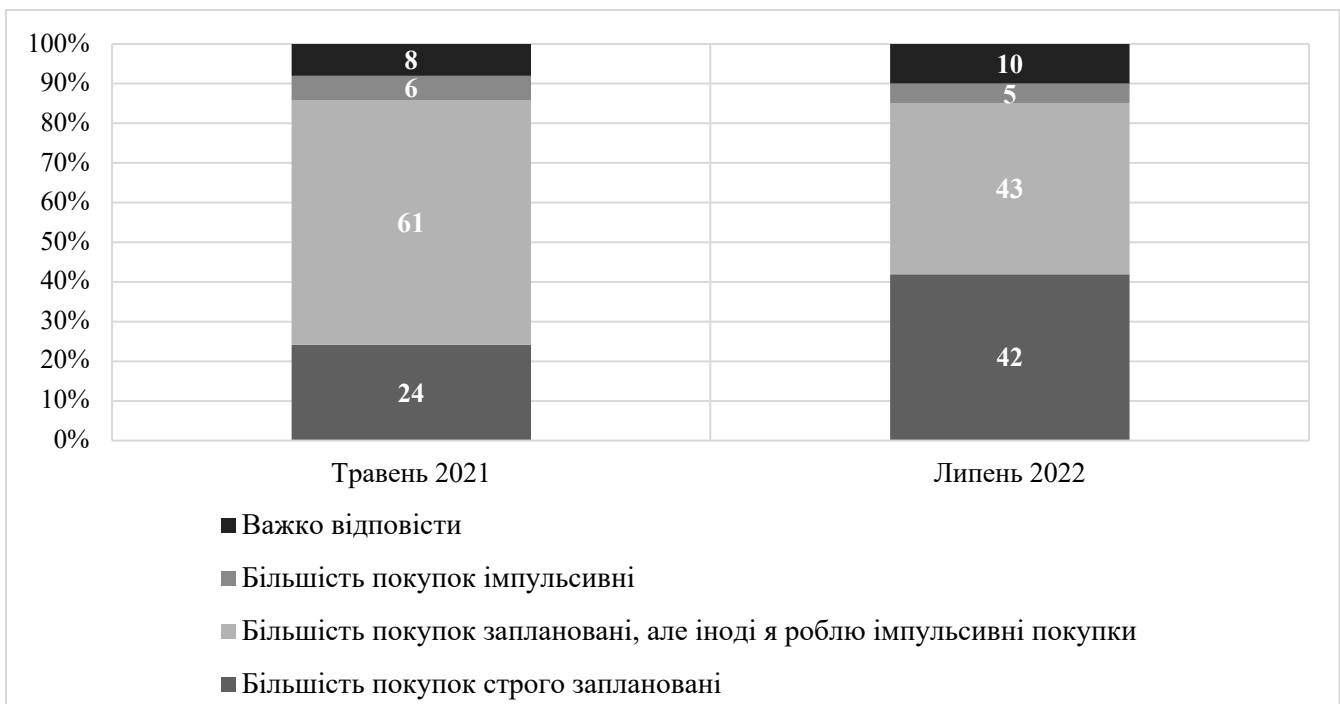

Рис. 1. Динаміка купівельних уподобань населення України у травні 2021 року – липні 2022 року, %

Джерело: складено автором на основі [1]

Водночас, якщо поглянути на динаміку доходів і заощадження населення можна побачити, що українці почали більше витратити із заощаджень, що свідчить про вимушене витрачання заощаджень, навіть за умов коли доходи зростають (рис. 2). Такі трансформації фінансової поведінки населення відбуваються під впливом різного роду чинників ідентифікація яких допоможе виокремити закономірності та визначити відповідні моделі поведінки в тих чи інших умовах.

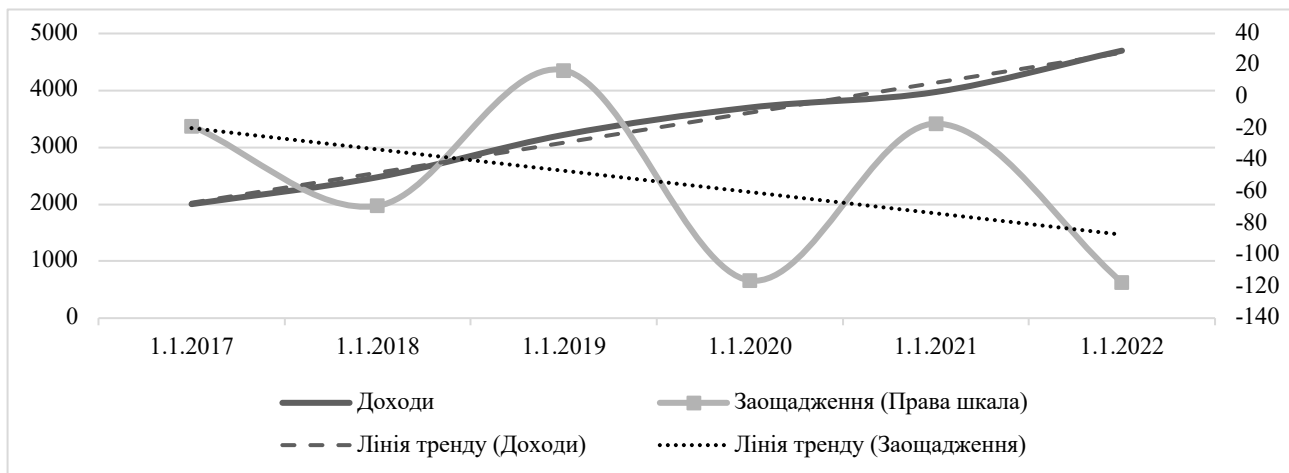

Рис. 2. Динаміка доходів і заощаджень українців з 01.01.2017 р. по 01.01.2022 р.

Джерело: складено автором на основі [5]

Дослідження детермінантів відіграє ключову роль у розумінні того, як особистісні, психологічні та культурні аспекти впливають на взаємодію людей із фінансовими установами. Зокрема, передбачається аналіз того, як різні демографічні групи сприймають ризик, як вони вирішують, коли та як зберігати заощадження, брати кредити або вкладати кошти. Розуміння цих механізмів є важливим для формулювання політик та програм, які спрямовані на підвищення інклюзивності, забезпечуючи при цьому, що фінансові послуги є доступні, зрозумілі та відповідають потребам користувачів [4].

Таким чином, детальне визначення детермінантів фінансової інклюзії та фінансової поведінки відкриває шлях для створення більш ефективних і цілеспрямованих інтервенцій, які не тільки ведуть до збільшення

чисельності людей, які користуються фінансовими послугами, але й сприяють їхній економічній самостійності та соціальному включенню. Тобто усвідомлення детермінантів допоможе виокремити основні моделі інклюзивної фінансової поведінки, допоможе. Такий підхід дозволяє підвищити рівень соціальної рівності та сприяє стійкому розвитку .

Дослідження численних наукових робіт, присвячених інклюзивній фінансовій поведінці дозволило сформулювати глибоке розуміння факторів, що впливають на доступність та використання фінансових послуг різними верствами населення. У роботі систематизовано всі досліджені підходи до визначення детермінантів фінансової інклюзії, деталізовано та згруповано за категоріями, що включають соціально-економічні фактори, інституційні аспекти, поведінкові тенденції та інші важливі чинники, що сприяють або перешкоджають фінансовій інклюзії (табл. 1).

Таблиця 1

Детермінанти інклюзивної фінансової поведінки

Категорія	Фактор	Опис
Соціально-економічні	Стать	Чоловіки / жінки можуть частіше мати доступ до фінансових послуг або ними користуватися
	Вік	Різні вікові групи мають різну фінансову поведінку
	Освіта	Вищий рівень освіти сприяє раціональнішій фінансовій поведінці
	Дохід	Вищий дохід полегшує доступ до фінансових послуг
	Зайнятість	Зайняті особи мають кращий доступ до фінансових послуг
	Сімейний статус	Жонаті чи одружені особи більше/менше мотивовані до використання фінансових послуг
Інституційні та структурні	Фінансова інфраструктура	Наявність банківських філій і банкоматів впливає на рівень фінансової інклюзії
	Політична та економічна стабільність	Стабільне управління сприяє фінансовій інклюзії
	Законодавство	Закони, що захищають споживачів фінансових послуг сприяють фінансовій інклюзії і стимулюють фінансову поведінку
	Цифрова інфраструктура	Інтернет-доступ та мобільні технології для онлайн-банкінгу сприяють фінансовій інклюзії і стимулюють фінансову поведінку

Поведінкові	Фінансова грамотність	Розуміння фінансових продуктів та процесів сприяє раціональній фінансовій поведінці
	Довіра до фінансових установ	Впевненість в надійності та ефективності банків та фінансових установ сприяє раціональній фінансовій поведінці
	Культурні та релігійні впливи	Вплив культурних норм та релігійних переконань на використання фінансів впливає на рівень фінансової інклюзії і стимулювання фінансової поведінки
Бар'єри	Вартість фінансових послуг	Висока вартість може обмежувати доступ до фінансових послуг
	Доступність інформації	Недостатня проінформованість про фінансові продукти може бути бар'єром
	Психологічні бар'єри	Страхи або негативний досвід з фінансовими установами може бути бар'єром

Джерело: систематизовано авторами [6-11]

Враховуючи всі категорії детермінантів інклюзивної фінансової поведінки виокремлено три основні групи моделей фінансової поведінки, що є критичними для забезпечення вищої інклюзивності фінансових послуг:

1. За типом транзакцій;
2. За характером взаємодії банків та населення;
3. За типом та характером споживача банківських послуг.

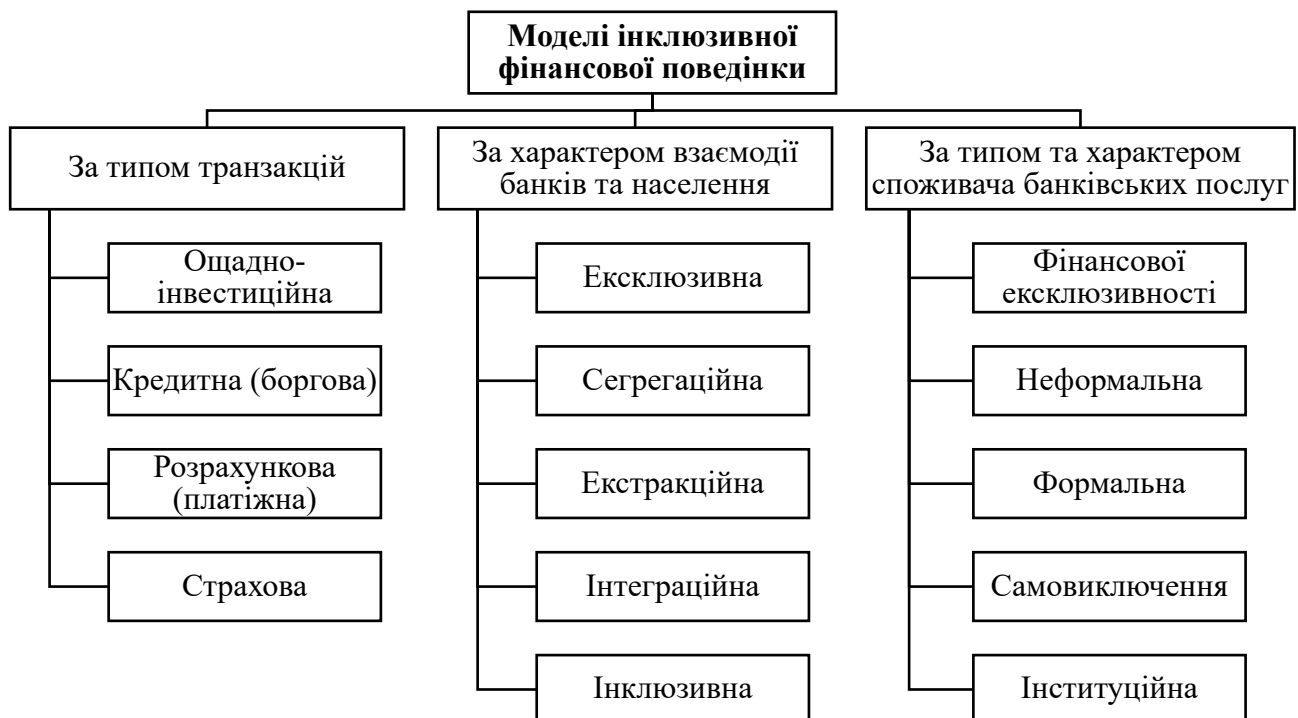

Рис. 3. Моделі інклюзивної фінансової поведінки населення

Джерело: власна розробка авторів

За типом транзакцій моделі інклюзивної фінансової поведінки населення поділяються на:

1. Ощадно-інвестиційна модель охоплює поведінку, яка стосується збереження грошових коштів у банках, включно з вкладами та активним управлінням цими ресурсами в процесі прийняття відповідальних (з урахуванням ризиків) інвестиційних рішень;

2. Кредитна модель включає позичання коштів населенням у фінансових установах, від споживчих кредитів до іпотечних позик, і відображає взаємодію клієнтів із кредитними продуктами. Крім того може включати неформальне запозичення коштів;

3. Розрахункова (платіжна) модель зосереджена на щоденних фінансових операціях, таких як перекази коштів, платежі через банківські картки та онлайн-платежі. Вважаємо, що цю модель варто виділяти як окрему, зважаючи на рівень розвитку цифрових фінансових послуг та діджиталізацію. Розвиток цієї моделі інклюзивної фінансової поведінки потребувати поглиблення рівня цифрової фінансової грамотності;

4. Страхова модель описує участь населення в страхових програмах, забезпечуючи захист від різних ризиків, включаючи страхування здоров'я, життя, майна тощо.

Банки, як основні учасники на фінансовому ринку у банкоцентричній моделі вітчизняного фінансового ринку відіграють провідну роль у сприянні залученості населення до користування фінансовими послугами за допомогою різних каналів, продуктів. Тому, погоджуємося з Ануфрієва К.В. та Шкляр А.І. [12], що за характером взаємодії банків та населення моделі інклюзивної фінансової поведінки населення поділяються на:

Ексклюзивну модель, яка показує, як деякі банки націлені на обслуговування вузьких, заможних сегментів населення, обмежуючи доступ до своїх продуктів для широких верств населення. З погляду домогосподарств, ексклюзивна модель часто сприймається як бар'єр, що

відокремлює вищі економічні класи від загальнодоступних фінансових продуктів і відображає розрив між привілеями для одного сегменту клієнтів, такими як вигідні умови кредитування або преміальне обслуговування, і обмеженням доступом до цих послуг для іншого сегменту клієнтів;

Сегрегаційна модель ілюструє ділення клієнтів на групи за різними критеріями, що веде до нерівності у доступі до фінансових послуг. Для домогосподарств модель передбачає відверте ділення клієнтів за соціально-економічними, расовими, культурними або іншими характеристиками, що призводить до фінансової дискримінації, яка викликає почуття несправедливості обмежуючи можливості для певних груп отримувати необхідні фінансові послуги.

Екстракційна модель відображає стратегії банків, спрямовану на розмивання сегрегаційних особливостей до поділу клієнтів у процесі надання фінансових послуг. З погляду населення, модель характеризується більшою долученістю всіх сегментів клієнтів, однак вона є все ще обмеженою в частині доступності і використання фінансових послуг.

Інтеграційна та інклюзивна моделі спрямовані на включення якомога більшої частини домогосподарств в користування фінансовими послугами, сприяючи фінансовій інклюзії та більшій доступності. Інтеграційна модель може сприйматися населенням як позитивне зусилля з боку банків, направлене на створення більш об'єднаної та єдиної клієнтської бази. Інклюзивна модель, з погляду населення, сприймається як найбільш позитивний підхід, демонструючи відкритість банків до надання послуг всім сегментам населення, включаючи малозабезпечені групи, і сприяє реальній фінансовій інклюзії. Інклюзивність також підтримується через створення легко доступних та зрозумілих фінансових продуктів, які допомагають підвищити загальний фінансовий добробут домогосподарств (рис. 4).

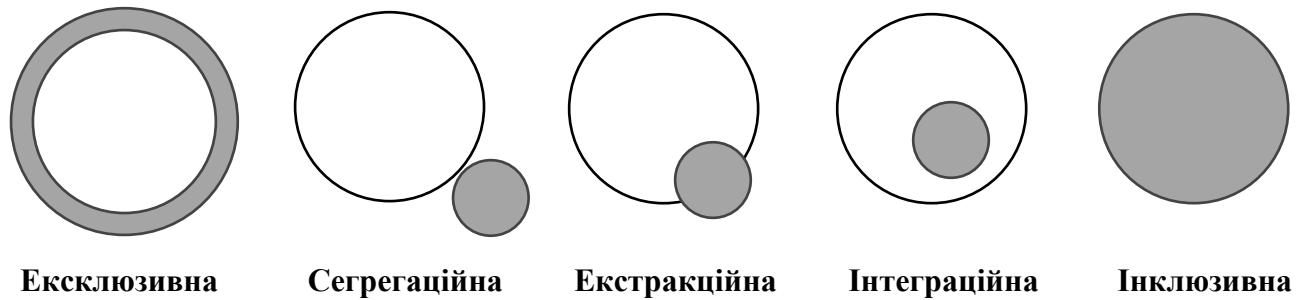

Рис. 4. Моделі інклюзивної фінансової поведінки за характером взаємодії банків та населення

Джерело: складено авторами на основі [12]

За типом та характером споживача банківських послуг моделі інклюзивної фінансової поведінки населення поділяються на:

Модель фінансової ексклюзивності відображає ситуації, де певні групи населення відчують виключеність з основного фінансового сектору через високі вимоги (кредитоспроможність, високі тарифи, географічні, соціальні бар'єри). Населення, яку потрапляє під цю модель, часто не має доступу до стандартних банківських продуктів та послуг.

Модель неформальної поведінки описує поведінку населення, яке покладається на неформальні фінансові мережі, такі як гроші в борг від друзів та родини, грошові клуби або інші спільнотні фінансові інститути. Така модель є поширеною у регіонах, де банківські послуги недостатньо розвинені або коли люди не довіряють традиційним фінансовим інститутам через попередній негативний досвід або через складність фінансових продуктів.

Модель формальної поведінки характеризує поведінку клієнтів, які активно користуються стандартними банківськими продуктами та послугами, дотримуються всіх вимог ринку, і у яких є стабільний ресурсний фонд. Це населення вважає банки надійними інституціями для збереження своїх заощаджень, інвестицій, отримання кредитів та страхових послуг.

Модель самовиключення описує поведінку осіб, які свідомо уникають взаємодії з фінансовими інститутами, через недовірою, негативний досвід,

страх перед складністю фінансових продуктів і послуг або через культурні чи особисті переконання. Такі особи можуть віддавати перевагу виключно готівковим розрахункам або користуватися лише базовими фінансовими послугами.

Інституційна модель акцентує увагу на колективній фінансовій поведінці, де організації або спільноти виступають як медіатори між індивідуальними членами та фінансовими інститутами. Через свої структури, такі інституції можуть надавати своїм членам кращі умови для доступу до кредитів, страхування, інвестиційних можливостей, а також проводити освітні кампанії для підвищення фінансової грамотності.

Виділені моделі дозволяють банкам та іншим фінансовим установам точно визначати потреби різних груп населення та розробляти відповідні стратегії для залучення більшої кількості клієнтів через вдосконалення продуктів та послуг, що, у свою чергу, сприяє підвищенню рівня фінансової обізнаності та відповідального ставлення до фінансів серед населення.

Визначено, що інклюзивна фінансова поведінка охоплює широкий спектр дій і рішень, які індивіди вживають для доступу та використання фінансових послуг. На основі підходів до визначення фінансової інклюзії та поведінки розроблено комплексні теорії інклюзивної фінансової поведінки, які допоможуть краще формувати стратегії для підвищення рівня фінансової інклюзії з боку банків (табл. 2). Нами запропоновано теоретичні рамки для аналізу та розуміння інклюзивної фінансової поведінки, де кожна запропонована теорія висвітлює різні аспекти та підходи до стимулювання та підтримки фінансової участі в більш широкому та глибшому контексті.

Таблиця 2

Теорії інклюзивної фінансової поведінки

№ з/п	Назва	Особливості	Переваги
1	Теорія фінансового навчання	Зосереджується на важливості фінансової освіти для розуміння та використання фінансових послуг	Підвищує фінансову грамотність, сприяючи відповідальному використанню фінансових ресурсів

2	Теорія соціально-культурного впливу	Враховує вплив соціальних, культурних норм і очікувань на фінансові рішення індивідів	Зміцнює соціально-культурні мотиви щодо використання фінансових послуг, підвищуючи рівень фінансової участі
3	Теорія поведінкової інклюзії	Розглядає взаємодію між особистими факторами (стать, вік, дохід, освіта) та зовнішніми умовами (доступність послуг).	Сприяє розробці персоналізованих фінансових продуктів, які відповідають конкретним потребам користувачів
4	Теорія структурних перешкод	Аналізує бар'єри, що обмежують доступ до фінансових послуг, включаючи регуляторні, культурні та інституційні фактори	Вказує на необхідність реформ у політиці та законодавстві для усунення структурних перешкод щодо підвищення фінансової інклюзії і стимулювання фінансової поведінки

Джерело: розроблено автором [14; 15]

Отож, інклюзивна фінансова поведінка є складним поняттям яке передбачає як свідомі, так і несвідомі рішення щодо заробітку, заощаджень, витрат, інвестування та кредитування, зумовлені індивідуальними перевагами, фінансовими цілями та доступністю інформації. Часто, фінансові дії індивідів керуються різноманітними мотиваціями, такими як досягнення фінансової безпеки, накопичення багатства або задоволення негайних споживчих потреб, що є ключовим для прогнозування фінансової поведінки. Перелік факторів, які визначають інклюзивну фінансову поведінку досить обширний тому варто більш детально сконцентруватися на дослідженні її детермінантів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, формування моделі інклюзивної фінансової поведінки представляється нам сферою перетину поведінки банків та населення, де обидні сторони мають знаходити для себе способи взаємодії на взаємовигідних умовах.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на формуванні цифрової фінансової грамотності, що дозволить поглибити рівень залученості населення до користування фінансовими послугами і сприятиме формуванню нових моделей інклюзивної фінансової поведінки населення.

Література

1. Kizyma T., Bulavynets V., Kizyma A. Financial behavior of households in the context of the development of behavioral finance. *Economic Analysis*. 2022. № 32(4). С. 152-164. doi: <https://doi.org/10.35774/econa2022.04.152>.
2. Polishchuk Ye., Maiurchenko V., Tereshchenko O., Budiaiev M., Onikiienko S. Unveiling individuals' financial behaviour patterns: The Polish-Ukrainian case study in the pre-war period. *Investment Management and Financial Innovations*. 2023. № 20(4). С. 242-256. doi: [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.20\(4\).2023.20](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.20(4).2023.20).
3. Prymostka L. O., Krasnova I., Prymostka O., Nikitin A., Shevaldina V. Financial inclusion in ukraine: determinants and evaluation. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. 2(33). P. 500-512. doi: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.207218>.
4. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021 звіт за результатами дослідження. URL: [Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf](#) (дата звернення: 26.05.2024).
5. Доходи та витрати населення. Державна служба статистики України. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/02/zb_doch_21.pdf (дата звернення: 26.05.2024)
6. Gisore N., Thomi J. The Determinants of Financial Inclusion. *SSRN*. 2021. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3887014> (дата звернення: 26.05.2024).
7. Quispe Mamani J. C., Aguilar Pinto S. L., Calcina Álvarez D. A., Quispe Layme M., Gutierrez Toledo G. P., Condori Condori G. T., Vargas Espinoza L., Quispe Layme W., Marca Maquera H. R., Rosado Chávez C. A. Determinants of financial inclusion in households in Peru. *Frontiers in Sociology*. 2024. 9. doi: <https://doi.org/10.3389/fsoc.2024.1196651>.

8. Ali M., Nazir M. I., Haider Hashmi S., Ullah W. Financial Inclusion, Institutional Quality and Financial Development: Empirical Evidence from OIC Countries. *SSRN*. 2019. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3408639>.
9. Xu X. Trust and financial inclusion: A cross-country study. *Finance Research Letters*. 2020. 35. 101310. doi: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2019.101310>.
10. Evans O. Connecting the poor: the internet, mobile phones and financial inclusion in Africa. *Digital Policy, Regulation and Governance*. 2018. 20(6). P. 568-581. doi: <https://doi.org/10.1108/dprg-04-2018-0018>.
11. Ouechtati I. Financial Inclusion, Institutional Quality, and Inequality: an Empirical Analysis. *Journal of the Knowledge Economy*. 2022. doi: <https://doi.org/10.1007/s13132-022-00909-y>.
12. Ануфрієва К.В, Шкляр А.І. Фінансова інклюзія як чинник соціоекономічного розвитку. *Український соціум*. 2019. № 3. С. 59-77. doi: <https://doi.org/10.15407/socium2019.03.059>.
13. Жаворонок А. В., Ткачук І. Я. Вплив діджиталізації ринку фінансових послуг на кредитну поведінку домогосподарств. Проблеми сучасних трансформацій. *Серія: економіка та управління*. 2023. № 10. doi: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-08-04>.
14. Ozili P. K. Theories of Financial Inclusion. *SSRN*. 2020. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3526548>.
15. Ozili P. K. Institutional Theory of Financial Inclusion. *SSRN*. 2023. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4317602>.

References

1. Kizyma, T., Bulavynets, V., & Kizyma, A. (2022). Financial behavior of households in the context of the development of behavioral finance. *Economic Analysis*. № 32(4). С. 152-164. doi: <https://doi.org/10.35774/econa2022.04.152>.
2. Polishchuk, Ye., Maiurchenko, V., Tereshchenko, O., Budiaiev, M., &

Onikiienko, S. (2023). Unveiling individuals' financial behaviour patterns: The Polish-Ukrainian case study in the pre-war period. *Investment Management and Financial Innovations*, 20(4), 242-256. doi: [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.20\(4\).2023.20](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.20(4).2023.20).

3. Prymostka, L. O., Krasnova, I., Prymostka, O., Nikitin, A., & Shevaldina, V. (2020). Financial inclusion in ukraine: determinants and evaluation. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2(33), 500-512. doi: <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v2i33.207218>.

4. Finansova hramotnist, finansova inkluziia ta finansovyi dobrobut v ukraini u 2021 zvit za rezultatamy doslidzhennia. URL: [Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf](#) [in Ukrainian].

5. Dokhody ta vytraty naseleennia. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/02/zb_doch_21.pdf [in Ukrainian].

6. Gisore, N., & Thomi, J. (2021). The Determinants of Financial Inclusion. *SSRN*. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3887014>.

7. Quispe Mamani, J. C., Aguilar Pinto, S. L., Calcina Álvarez, D. A., Quispe Layme, M., Gutierrez Toledo, G. P., Condori Condori, G. T., Vargas Espinoza, L., Quispe Layme, W., Marca Maquera, H. R., & Rosado Chávez, C. A. (2024). Determinants of financial inclusion in households in Peru. *Frontiers in Sociology*, 9. doi: <https://doi.org/10.3389/fsoc.2024.1196651>.

8. Ali, M., Nazir, M. I., Haider Hashmi, S., & Ullah, W. (2019). Financial Inclusion, Institutional Quality and Financial Development: Empirical Evidence from OIC Countries. *SSRN*. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3408639>.

9. Xu, X. (2020). Trust and financial inclusion: A cross-country study. *Finance Research Letters*, 35, 101310. doi: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2019.101310>.

10. Evans, O. (2018). Connecting the poor: the internet, mobile phones and financial inclusion in Africa. *Digital Policy, Regulation and Governance*, 20(6),

568-581. doi: <https://doi.org/10.1108/dprg-04-2018-0018>.

11. Ouechtati, I. (2022). Financial Inclusion, Institutional Quality, and Inequality: an Empirical Analysis. *Journal of the Knowledge Economy*. doi: <https://doi.org/10.1007/s13132-022-00909-y>.

12. Anufriieva, K.V, & Shkliar, A.I. (2019). Finansova inkluziia yak chynnyk sotsioekonomichnoho rozvytku. *Ukrainskyi sotsium*, 3, 59-77. doi: <https://doi.org/10.15407/socium2019.03.059> [in Ukrainian].

13. Zhavoronok, A. V., & Tkachuk, I. Ya. (2023). Vplyv didzhytalizatsii rynku finansovykh posluh na kredytnu povedinku domohospodarstv. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia*, 10. doi: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-08-04> [in Ukrainian].

14. Ozili, P. K. (2020). Theories of Financial Inclusion. *SSRN*. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3526548>.

15. Ozili, P. K. (2023). Institutional Theory of Financial Inclusion. *SSRN*. doi: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4317602>.